

**ESHITISHIDA KAMCHILIGI BO‘LGAN BOLALARGA RITMIKA
MASHG‘ULOTLARINI O‘RGATISH TEXNOLOGIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH METODLARI**

Ibragimova Oynura Baxodir qizi

+998943686869

Annotatsiya. *Ushbu maqolada eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarga ritmika mashg‘ulotlarini o‘rgatish texnologiyasini takomillashtirish metodlari tahlil qilinadi. Tadqiqotlar asosida logoritmika, fonetik ritmika, temporal moslashuv treningi va multimodal yondashuv kabi samarali metodlar o‘rganiladi. Shuningdek, mashg‘ulotlarni tashkil etishda individual xususiyatlarni hisobga olish, kompleks yondashuv va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalalari ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *ritmika, logoritmika, fonetik ritmika, eshitishida kamchilik, temporal moslashuv, multimodal yondashuv, korreksion ta’lim.*

Аннотация. *В данной статье анализируются методы совершенствования технологии обучения ритмике детей с нарушениями слуха. На основе исследований изучаются такие эффективные методы, как логопедическая ритмика, фонетическая ритмика, тренинг временной адаптации и мультимодальный подход. Также рассматриваются вопросы учёта индивидуальных особенностей, комплексного подхода и использования современных технологий при организации занятий.*

Ключевые слова: *ритмика, логопедическая ритмика, фонетическая ритмика, нарушение слуха, временная адаптация, мультимодальный подход, коррекционное обучение.*

Abstract. *This article analyzes the methods for improving the technology of teaching rhythmic to children with hearing impairments. Based on research, effective methods such as logorhythmics, phonetic rhythmic, temporal adaptation training, and a multimodal approach are studied. The issues of taking into account individual characteristics, an integrated approach, and the use of modern technologies in organizing classes are also considered.*

Keywords: *rhythmics, logorhythmics, phonetic rhythmic, hearing impairment, temporal adaptation, multimodal approach, correctional education.*

Eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarning ta’lim-tarbiyasi va rivojlanishi maxsus yondashuvlarni talab qiladi. Bu toifadagi bolalarda nafaqat eshitish funksiyasi, balki nutqiy, harakat va kognitiv sohalarida ham bir qator qiyinchiliklar kuzatiladi. Shu bois ular bilan olib boriladigan korreksion ishlar tizimida ritmika mashg‘ulotlari alohida o‘rin tutadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ritmika mashg‘ulotlari eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarning jismoniy, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi hamda ularning nutq va

muloqot ko‘nikmalarini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi [4]. Mazkur maqolaning maqsadi — eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarga ritmika mashg‘ulotlarini o‘rgatish texnologiyasini takomillashtirishning samarali metodlarini aniqlash va tahlil qilishdan iborat. Logoritmika — bu musiqa, harakat va nutq elementlarini birlashtirgan maxsus metod bo‘lib, u eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalar bilan korreksion ishlashda muhim ahamiyatga ega [1]. Logoritmikaning asosiy maqsadi bolaning nutqini rivojlantirish va nutqiy nuqsonlarni bartaraf etishdir. Bu metod orqali quyidagi vazifalar hal etiladi: ritm va takt hissini rivojlantirish, to‘g‘ri nutqiy nafasni o‘rgatish, umumiy va mayda motorikani yaxshilash, diqqat, xotira va eshitish idrokini rivojlantirish, shuningdek, nutqning ravonligini ta‘minlash [1]. Logoritmik mashg‘ulotlar quyidagi mashq turlarini o‘z ichiga oladi: musiqa ostida yurish, nafasni rivojlantirish o‘yinlari, artikulyatsion mashqlar, ritmik topshiriqlar, nutqiy mashqlar va barmoq o‘yinlari [1]. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, harakat va nutq ritmlari o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, ritmik harakatlarni oson eslab qolish va avtomatik ravishda takrorlash imkoniyati mavjud. Agar bolaga ritmik harakatni va so‘zlarni to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rgatilsa, u kundalik hayotda ham xuddi shu tarzda ravon gapirish qobiliyatiga ega bo‘ladi [1]. Fonetik ritmika — bu maxsus mashqlar to‘plami bo‘lib, unda nutq va harakat uyg‘unlashgan holda nutqiy materialni (tovush, bo‘g‘in, matn) umumiy tana harakatlari bilan birlashtirib talaffuz etishdir [3]. Ushbu metodika rus pedagog olimlari Pfafenrod va Vlasovalar tomonidan fanga kiritilgan bo‘lib, hozirgi kunda Rossiya va bir qancha xorijiy davlatlar amaliy surdopedagogikasida eshitishida muammosi bo‘lgan bolalar og‘zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirishda samarali metodikalardan biri sifatida foydalanilmoqda [3]. Fonetik ritmika metodikasiga ko‘ra, mashg‘ulotlardagi barcha mashqlar quyidagilarga qaratilgan: nutqiy nafasni normallashtirish, ovozning kuchi va balandligini o‘zgartirish ko‘nikmalarini shakllantirish, tovushlarni alohida, bo‘g‘in va so‘z turkumlarida to‘g‘ri ifodalash, nutqiy materialni ma‘lum bir sur‘atda ifodalash, turli ritmlarni idrok etish, farqlash va ifodalash, shuningdek, o‘z his-tuyg‘ularini turli intonatsion vositalar orqali ifodalash ko‘nikmasini shakllantirish [3]. Ovoz, nutqiy nafas, temp va ritmni rivojlantirish mashqlari musiqa jo‘rligida va musiqasiz amalga oshiriladi. Mashg‘ulotlar mazmuniga faqat harakatlarni o‘z ichiga olgan, talaffuzsiz — musiqiy va ritmik stimulyatsiyalar bo‘lgan mashqlar ham kiritilgan [3]. Eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarda temporal moslashuv qobiliyatlarini o‘rganish bo‘yicha o‘tkazilgan tadqiqotlar muhim natijalarni ko‘rsatdi. Hidalgo va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotda koxlear implant va/yoki eshitish apparatlaridan foydalanuvchi bolalarning og‘zaki muloqot jarayonidagi temporal moslashuv qobiliyatlari o‘rganildi [2]. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarda ritmik treningdan so‘ng temporal moslashuv effekti eshitish treningiga qaraganda ancha kuchli va uzoq davom etgan [2]. Bu natijalar ritmik treningni eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarning nutqiy muloqot ko‘nikmalarini yaxshilash uchun samarali vosita sifatida qo‘llash mumkinligini ko‘rsatadi. Ritmika mashg‘ulotlarining samaradorligi ularning multimodal ta‘sir mexanizmi bilan bog‘liq. Eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalar tovushni bir necha sezgi kanallari orqali qabul qilishga moyil bo‘ladi: vibratsion sezgi, ko‘rish, harakat sezgisi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, musiqa va harakat miyaning eshitish, ko‘rish va harakat sohalarini bog‘lovchi neyron tarmoqlarni mustahkamlaydi hamda

bolalarning kognitiv, jismoniy, ijtimoiy va emotsional ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi [4]. Bu ayniqsa eshitishda kamchiligi bo‘lgan bolalar uchun muhim, chunki ritmik faoliyat eshitish kanaliga bog‘liq bo‘lmagan alternativ sezgi yo‘llarini taqdim etadi.

Eshitishda kamchiligi bo‘lgan bolalar bilan ritmika mashg‘ulotlarini olib borish metodikasi bo‘yicha tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu mashg‘ulotlar maxsus ma‘lumotga ega bo‘lgan ikki nafar o‘qituvchi: surdopedagog va musiqa rahbari tomonidan birgalikda o‘tkazilishi lozim [5]. Mashg‘ulotlar davomida bolalarni musiqiy ritmlar bilan tanishtirish maqsadida ularni marsh, vals, polka kabi musiqiy ritmlarni eshitish orqali farqlashga o‘rgatish samarali natija beradi. Bu ish musiqa mashg‘ulotlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, individual eshitish apparatlaridan majburiy foydalanilgan holda o‘tkaziladi [5]. Musiqa zalini induksion halqa bilan jihozlash yoki radioprinsipda yoki infraqizil nurlanishda ishlaydigan tizimlardan foydalanish ancha samaraliroqdir. Bu bolalarga tovushning to‘g‘ridan-to‘g‘ri uzatilishini ta‘minlaydi va mashg‘ulot samaradorligini oshiradi [5]. Shuningdek, mashg‘ulotlarda o‘yin faoliyatiga alohida o‘rin berilishi lozim, chunki maktabgacha va boshlang‘ich yoshdagi bolalar uchun o‘yin yetakchi faoliyat turi hisoblanadi [5].

Ritmika mashg‘ulotlari texnologiyasini takomillashtirish bo‘yicha tadqiqotlar quyidagi yo‘nalishlarni aniqlaydi. Birinchidan, ritmika mashg‘ulotlarini korreksion fanlar qatoriga kiritish va ularga yetarli darajada e‘tibor qaratish zarur. Ikkinchidan, fonetik ritmika usulini keng joriy etish orqali nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish samaradorligini oshirish mumkin. Uchinchidan, individual xususiyatlarni hisobga olgan holda mashg‘ulotlarni differensiallashtirish talab etiladi. To‘rtinchidan, kompleks yondashuvni ta‘minlash, ya‘ni ritmika mashg‘ulotlarini boshqa korreksion fanlar bilan integratsiyalash muhim ahamiyatga ega [5]. Bundan tashqari, tadqiqotlar ritmika mashg‘ulotlarining uzoq muddatli ta‘sirini o‘rganish, yosh guruhlari bo‘yicha farqlarni aniqlash va madaniy xususiyatlarni hisobga olish zaruratini ko‘rsatadi [4]. Bu yo‘nalishlarda qo‘shimcha tadqiqotlar o‘tkazish orqali ritmika mashg‘ulotlari texnologiyasini yanada takomillashtirish mumkin.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, eshitishda kamchiligi bo‘lgan bolalarga ritmika mashg‘ulotlarini o‘rgatish texnologiyasini takomillashtirishning samarali metodlari qatoriga logoritmika, fonetik ritmika, temporal moslashuv treningi va multimodal yondashuv kiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ritmik trening eshitishda kamchiligi bo‘lgan bolalarning temporal moslashuv qobiliyatlarini yaxshilaydi, nutqiy va kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantiradi, shuningdek, kognitiv funksiyalariga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Mashg‘ulotlarni tashkil etishda surdopedagog va musiqa rahbarining birgalikdagi faoliyati, individual eshitish apparatlaridan foydalanish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Kelgusida ritmika mashg‘ulotlarining uzoq muddatli ta‘sirini o‘rganish, yosh guruhlari bo‘yicha differensial yondashuvlarni ishlab chiqish va boshqa fanlar bilan integratsiyani ta‘minlash bo‘yicha tadqiqotlar o‘tkazish zarur.

- [1] Raximova M.I. The Role of Logorhythmic in Working with Children with Hearing Impairments // Zenodo, 2023.
- [2] Hidalgo C., Pesnot-Lerousseau J., Marquis P., Roman S., Schon D. Rhythmic Training Improves Temporal Anticipation and Adaptation Abilities in Children With Hearing Loss During Verbal Interaction // MTMT, 2026.
- [3] Fonetik ritmika texnologiyasi // Zenodo, 2022.
- [4] Temurova G.X., Ibragimova O.B. Eshitishida kamchiligi bo‘lgan bolalarga ritmika mashg‘ulotlarini o‘rgatishning samarali texnologiyasi // Tafakkur ziyosi, 2024. – № 4.
- [5] Haydarov I.H. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning atrof borliqdagi tovushlarga bo‘lgan reaksiyalarini rivojlantirish // Zenodo, 2025.